لــــــــوړو زده کــــــړو وزارت

التقــوا د لــوړو زده کــړو موســســه

حقوقــو او سياســي علومــو پــوهنځی

قضـــــاء او څـــارنوالۍ څانګـــــه

د ليسانس دورې پايليک

د چاپيريال په ساتنه کې د اسلامي شريعت او نړيوالو ميثاقونو رول

Ketabton.com

ترتيب کوونکی: انتظار

لارښود استاد: ننګيالی مصؤن

کال: ۱۳۹۹ لمريز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ

ښاغلی انتظار د ګل محمد زوی د التقوا د لوړو زده کړو موسسې د حقوقو او سیاسي علومو د پوهنځي د قضاء او څارنوالۍ د څانګې فارغ التحصیل چې د (د چاپېریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت او نړېوالو میثاقونو رول) تر عنوان موضوع زما تر لارښوونې لاندې ترتیب کړې، چې په لیکنه کې د معتبرو منابعو څخه استفاده کړې او همدارنګه لیکنه یې په پښتو ساده او روانه یې لیکلې ده د لارښود استاد په صفت د نوموړې دغه موضوع د مونوګراف لپاره کافي او تاییدوم یې د لا نورو علمي لاسته راوړنو په هیله یم.

ننګیالی مصؤن

د التقوا د لوړو زده کړو موسسې د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپل ګران پلار، قدرمنې مور، ته چې زما د زده کړې په دې لوی کاروان کې

راسره مله وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننلیک

مننه او کورودانی له ډېر محترم استاد ننګیالی مصؤن څخه چې له ما سره یې ددې مونوګراف په ترتیب کې پوره مرسته او همکاري وکړه. خپل ډېر ارزښتمن وخت یې ماته وقف کړ، بشپړ لازم او علمي هدایات یې راکړه..

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه

چاپیریال د ټولو هغو مړو او ژوندیو بیړني عواملو مجموع چې د ژوندیو موجوداتو په ژوند باندې اغېزه کوي د چاپیریال یا محیط په نامه سره یادېږي، چې په دې مجموعه کې هوا ، اوبه، خاوره، نباتات، میاکرو اورګانیزمونه، حیوانات، د لمر روښنایي، تودوخه رطوبت او داسې نور شاملېږي. ککړتیا د هوا ، خاورې یا ځمکې په کیماوي، فزیکي او بیولوژیکي خصوصیاتو او جوړښت کې د انساني فعالیتونو له کبله غیري منلي بدلون چې انسان او ژوندیو په ژوند او د هغوي په ماحول بده اغیزه وکړي د ککړتیا په نامه یادیږي.

ددې موضوع اهمیت دادی چې د ټولنې د وګړو د سالمې روزنې او پرمختګ لپاره د چاپیریال ساتنه مهمه ده او د چاپیریال د ککړتیا پر وړاندې مبارزه ضروري ده ځکه چې په دې اړه اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو ډېر تاکید کړی دی.

د موضوع د لیکلو موخه داده چې په افغانستان کې خلک په دې پوه شي چې د چاپیریال په ساتنه کې اسلامي شریعت او نړیوال میثاقونه ډېر رول لري.

ددې موضوع کړنلاره کتابتوني ده او د هغه ماخذونو څخه په کې استفاده کړې چې د چاپیریال ساتنې په اړه لیکل شوي.

ددې موضوع څخه دا پایله اخلو چې د چاپیریال ساتنه د هر شخص لپاره یوه لازمي خبره ده او هغه موارد او موضوعاتو باندې ځان پوه کړي چې اسلامي شریعت د چاپیریال لپاره وضع کړي، خو په ضمن کې نړیوالو میثاقونو هم د چاپیریال په ساتنه ډېر تاکید کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکلړ

سریزه.. ۱

لومړی فصل

د چاپیریال، اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو پېژندنه

لومړی مبحث: د چاپیریال پېژندنه.. ۵
لومړی مطلب: د اسلامي شریعت له مخې د چاپیریال پېژندنه................................. ۵
لومړی جز: د چاپیریال لغوي تعریف.. ۵
لومړۍ فقره: په یو ځای باندې مستقر کېدل او یو ځای اشغالول.............................. ۵
دویمه فقره: ژوند:.. ۶
دویم جز: د چاپیریال اصطلاحي معنی.. ۶
دریم جز: د چاپیریال ساتنې معنی.. ۷
دویم مطلب: د افغانستان د نافذه قوانینو له مخې د چاپیریال پېژندنه........................ ۷
دویم مبحث: د اسلامي شریعت پېژندنه، منابع او خصوصیات................................. ۹
لومړی مطلب: د اسلامي شریعت پېژندنه.. ۹
دویم مطلب: د اسلامي شریعت منابع.. ۹
دریم مطلب: د اسلامي شریعت خصوصیات.. ۱۲
دریم مبحث: د نړیوالو میثاقونو پېژندنه... ۱۳

دویم فصل

د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول

لومړی مبحث: د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت رول.................................. ۱۵
لومړی مطلب: په اسلام کې د چاپیریال ساتنې لارې چارې....................................... ۱۷
دویم مطلب: په اسلام کې د چاپیریال ساتنې اړوند اقدامات..................................... ۱۹
څلورم مطلب: د ځمکې ککړتیا د مخنیوي په اړه د اسلامي شریعت دریځ..................... ۲۴
دویم مبحث: د چاپیریال په ساتنه کې د نړیوالو میثاقونو رول.................................... ۲۵
لومړی مطلب: د ملګرو ملتونو د چاپیریال ساتنې سازمان.. ۲۶
دویم مطلب: په جنګي برخه کې د چاپیریال ساتنې نړیوال معاهدات.......................... ۲۹
پایله... ۳۱
وړاندیزونه.. ۳۲
ماخذونه... ۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

الحمد لله و الصلوة و السلام علی عباده الذین اصطفی.
اما بعد:

(اِنَّ اللهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ)(١)

ژباړه: بېشکه الله تعالی خوښوي بیا بیا توبه ایستونکي (له ګناهونو څخه) او خوښوي ځان ساتونکي (له پلیتیو څخه).(٢)

اسلامي شریعت د ژوند چاپیریال حقوقو لومړنۍ او مهمه منبع ده د اسلام مبارک دین د چاپیریال د پاک ساتلو لپاره ځینې قواعد وضع کړي دي د قرآن عظیم الشان زیات شمېر ایاتونه همدې مسئلې ته اشاره کوي.

همدارنګه ژوند د چاپیریال حقوقو په اړه باید ووایو چې د ژوند چاپیریال حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو ټولګه ده چې د ژوند چاپیریال پاک ساتنې او د انسانانو اړیکې د ژوند له چاپیریال سره ترتیب او تنظیموي. یا په بل عبارت د ژوند د چاپیریال حقوق په ټولو هغو قواعدو، مقرراتو، اصولو او نورمونونو اطلاق کېږي چې د فرد او چاپیریال ترمنځ اړیکې تنظیموي. د چاپیریال ساتنې او تحفظ موضوع د هېوادونو په قوانینو کې هم ځای پرځای شوي دي د نوموړي موضوع د اهمیت له پلوه ده چې د هېواد د اساسي موضوعاتو په قطار کې د چاپیریال ساتنه هم په اسلامي شریعت کې ذکر شوې ده. نو همدې مطلب ته په کتو مې نړیوالو میثاقونو د چاپیریال ساتنه باندې تاکید کړی دی. هغه تګلاره ده چې الله تعالی د خپلو بندګانو لپاره د عقایدو، عباداتو، اخلاقو، راکړه ورکړه، ریاست، اداره، اقتصاد، او داسې نورو کې د ژوند پورې مربوط ټولو شیانو کې ترتیب کړي دي ترڅو د دغه لویې لارې په تللو سره د دنیا او اخرت د عزت څښتن شي.

---

١ قرآن کریم [سورت البقره ٢٢٢ ایت]

٢ محمود الحسن دیبوندي او شبیر احمد عثماني. (١٤١٤هـ). کابلی تفسیر. جلد اول، د افغانستان د جیدو علماوو ژباړه، د فهد بن عبدالعزیز د قرانکریم چاپخانه مدینه منوره، ص٩٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع ستونزه

د موضوع ستونزه داده چې زیاتره خلک په قصدي ډول د چاپیریال ککړتیا توجه نه کوي او هغه څه چې چاپیریال خرابوي هغه کړنې ترسره کوي.

د موضوع د انتخاب لاملونه

دا چې زمونږ د ټولنې د خلکو تعلیمي کچه کمه ده نو د نړیوالو میثاقونو د موضوعاتو څخه ناخبره ده.

زمونږ په ټولنه کې وګړي د چاپیریال په ساتنه کې بې غوري کوي او سمه توجه ورته نه کوي.

هغه موضوعات چې د چاپیریال د ساتنې په اړه اسلامي شریعت وضع کړي دي د هغې په اړه پوهاوی نه لري.

د موضوع اهمیت:

١. چاپیریال د انسانانو یو له لومړنیو حقوقو له جملې څخه ګڼل کېږي. او د ژوند چاپیریال د ژوند لپاره یو مهم عنصر دی هغه څه چې په چاپیریال کې دي د انسانانو د ژوند لپاره مهم دي او په دې موضوع لیکنه کول ځکه ډېر اهمیت لري چې اسلامي شریعت د چاپیریال د ساتنې لپاره احکام وضع کړي دي.

٢. هغه څه چې په نړیوالو میثاقونو کې د چاپیریال په اړه راغلي دي هغه هم د پلي کېدو وړ دي ځکه چې په دې اړه یې د هغه موادو یادونه کړې چې د چاپیریال د ککړتیا څخه پرې ځانونه ژغورلای شو.

٣. د دې موضوع اهمیت دا دی چې په پاک او صفا چاپیریال کې انسانان سالم ژوند کولای شي او د مرضونو څخه ژغورل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع هدف:

د دې موضوع د ليکنې څخه لاندې موخې لرم:

۱. د چاپيريال ساتنې پېژندل.

۲. د اسلامي شريعت احکام واضح کول چې د چاپيريال په اړه دي.

۳. د ليسانس دورې د وروستي شرط پوره کول.

۴. همدارنګه د هغه موضوعاتو څخه يادونه چې نړيوالو ميثاقونو وضع کړي دي.

پخوانيو ليکنو ته کتنه

د اسلامي شريعت او نړيوالو ميثاقونو رول په چاپيريال ساتنه کې خورا اړين دی چې په دې اړه مو د يو شمېر معتبرو مراجعو څخه استفاده کړې. دا چې افغانستان يو له هغه هېوادونو څخه دی چې په دې وروستيو کې يې په افغانستان کې د چاپيريال ککړتيا ډېره شوې چې د همدې ستونزې د حل لپاره مو نوموړې موضوع ليکلې ترڅو په ټولنه کې وګړي پرې پوه شي.

د موضوع اړوند پوښتنې

د دې ليکنې په پای کې به د لاندې پوښتونو ځوابونه ومومئ:

۱- د چاپيريال په ساتنه کې د اسلامي شريعت رول څه شی دی؟

۲- د چاپيريال په ساتنه کې د نړيوالو ميثاقونو رول څه شی دی؟

۳- د چاپيريال په ساتنه کې د اسلامي شريعت سره د نړيوالو ميثاقونو تفاوتونه څه شی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع کړنلاره

۱. نوموړې موضوع کتابتوني بڼه لري.

۲. د موضـوع پـه پيـل کـې خلاصـه، سـريزه او ليکلـړ وجـود لـري ددې لپـاره چـې لوستونکو ته اسانوالی پيداشي.

۳. په موضوع کې مو د يو شمېر ايتونو او احاديثو څخه هم استفاده کړې چې هغه مـو په سمه توګه راوړي دي.

۴. د موضوع په پای کې مـو پايلـه يـا نتيجـه ذکـر کـړې او د هغـه ماخذونو څخـه چـې استفاده شوې هغه مو په پای کې د يو فهرست په توګه راوړي دي.

۵. په موضوع کې مې د يو شمېر ايتونو او نبوي احاديثو څخـه اسـتفاده هـم کـړې چـې قرآني ايتونه مې د مشکول قرانکريم څخه رانقل کړي او نبوي احاديث مـې د اعرابـو سـره سـم راوړي دي. چـې د نبـوي احـاديثو لپـاره مـې ماخذونـه پـه لمـن ليـک کـې ورکړي دي.

د موضوع حدود

داچې د چاپيريال ساتنه او ککړتيا يوه لويه موضوع ده او په دې اړه ډېر موضوعات شتون لري نو ما په دې موضوع کې هغه څه راوړي چې زمـا د موضـوع پـورې اړه لـري چـې هغـه د اسلامي شريعت او نړيوالو ميثاقونو رول د چاپيريال په ساتنه کې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

د چاپیریال، اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو پېژندنه

په دې فصل کې درې مباحث ذکر کوم چې په لومړي مبحث کې د چاپیریال پېژندنه، په دویم مبحث کې د اسلامي شریعت پېژندنه او په دریم مبحث کې د نړیوالو میثاقونو پېژندنه.

لومړی مبحث: د چاپیریال پېژندنه

د چاپیریال په اړه د پوهانو علماوو له لوري بېلابېل تعریفونه شوي چې تقریباً د ټولو معنی او مفهوم سره ورته او نږدې دی، یعنې چاپیریال هر هغه څه ته وایي چې بشر یې احاطه کړی وي که هغه جمادات دي لکه: اسمانونه، ځمکې، غرونه، سیندونه، درې، خاوره، اوبه، هوا، ګازونه او که حیوانات وي لکه: څاروي، الوتونکې، ژوي، همدارنګه نباتات لکه: ګیاوې، ګلونه، شنه شیان، ونې، بوټې او نور چې انسان یې احاطه کړي وي.(١)

لومړی مطلب: داسلامي شریعت له مخې د چاپیریال پېژندنه

لومړی جز: د چاپیریال لغوي تعریف:

چاپیریال ته په عربي ژبه کې (بیئه) وایي چې (بیئه) د (تبواء) صیغه ده چې دا کلمه په لاندې معنی ګانو کارېدلې ده.

لومړی فقره: په یو ځای باندې مستقر کېدل او یوځای اشغالول:

لکه عربان وایي (تبواء بالمکان) معنی دا چې په ځای باندې یې خپل ځای اشغال کړ. یعنې ځای یې ونیولو یعنې په هغه ځای کې یې اوسېدل پیل کړل لکه په قران کریم کې هم الله تعالی فرمایلي دي:

---

[١] نورانور فاروقي.(١٣٩٧). د چاپیریال ساتنې حقوق. مسلم خپرندویه ټولنه -جلال اباد. ص٢٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(وَالَّذِيْنَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَالْاِيْمَانَ)[1]

ژباړه: (او هغه له هغو خلکو لپاره هم دی) چې د دغو مهاجرینو له راتګ نه مخکې یې ایمان راوړی.[2]

نو په دې ایت کې هم د تبواء د کلیمې معنی ځای ورکول دي.[3]

دویمه فقره: ژوند:

اوسیدل، ژوند کول او عمر تېرولو ته وایي. فرهنګ عمید لیکلي چې د دې کلیمې مصدر په دري ژبه کې زندګاني یعنې ژوندون کول دي.[4]

همدارنګه ژوند عمر ته هم ویل کېږي نو د ژوندانه چاپیریال هر هغه ځای سیمې او چاپیریال ته ویل کېږي چې په هغه کې ژوند وجود ولري او عمر په کې تېر شي. یا په بل عبارت د ژوند چاپیریال د ټولنیزو، فزیکي، فرهنګي، کلتوري او عقیدوي شرایطو مجموعې ته چې په هغه کې د ژوندیو موجوداتو ژوند تامین او متاثره کېږي د چاپیریال په نامه یادېږي. د ژوند چاپیریال هغه چاپیریال ته ویل کېږي چې انسان په مستقیم او یا غیر مستقیم ډول د هغه سره اړیکه لري او د ژوند فعالیتونه د هغه سره تړاو لري. د ژوند چاپیریال د انسانانو یو له لومړنیو حقوقو له جملې څخه ګڼل کېږي ترڅو د ښه چاپیریال په لرلو سره په سلامتۍ او د هوساینې په فضا کې د خپلو نورو حقوقو څخه ګټه پورته کړي.

دویم جز: د چاپیریال اصطلاحي معنی

چاپیریال زمونږ شا او خوا ټولو موجوداتو ته چاپیریال ویل کېږي، یا د محیط یوه احاطه ده چې یو سازمان یا تشکیل په کې فعالیت کوي چې په هغه کې هوا، اوبه، طبعي سرچینې، فلورا (نباتات)، فونا (حیوانات)، انسانان او د هغوی تر منځ متقابلې اړیکې

[1] الحشر، ایت۹

[2] سیدابوالاعلی مودودي، (۱۳۶۰). تفسیر تفهیم القران. ژباړن: قیام الدین کشاف. پېښور: جماعة الدعوه، ج۵ص۵۵۲

[3] احمدمختارعبدالحمید عمر، (۲۰۰۱م). معجم اللغة العربیة المعاصره. عالم الکتب، قاهره. ج۱ ص۲۵۸.

[4] عمیدحسن. (۱۳۷۲). فرهنګ عمید یو جلده. انتشارات امیر کبیر تهران. ص۷۴۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاملیږي. اجتماعي، فزيکي، فرهنګي، کلتوري او عقيدوي شرايطو مجموعې ته چې په هغه کې د ژونديو موجوداتو ژوند تامين او متاثره کيږي د چاپيريال په نامه يادېږي.[1]

دريم جز: د چاپيريال ساتنې معنی

چاپيريال هر هغه څه ته وايي چې بشر يې احاطه کړي وي. که هغه جمادات دي لکه: اسمانونه، ځمکې، غرونه او نور... همدارنګه د چاپيريال حقوق د هغه قواعدو او پرنسيپونو له مجموعې څخه عبارت دي چې د انسانانو د فعاليتونو او کړنو تاثير پر چاپيريال باندې تر څېړنې لاندې نيسي او ترڅنګ يې د چاپيريال پورې تړلو مهمو مسايلو څخه بحث کوي. يا دا چې د چاپيريال ساتنې حقوق د يو لړ اصولو او قواعدو مجموعه ده چې د چاپيريال د عناصرو د ساتنې په موخه رامنځته کېږي او ټول هغه انساني فعاليتونه محدودوي او يا يې له منځه وړي چې چاپيريال تخريبوي.[2]

دويم مطلب: د افغانستان د نافذه قوانينو له مخې د چاپيريال پېژندنه

د افغانستان د چاپيريال ساتنې قانون د چاپيريال تعريف په لاندې ډول کړی دی:

(د ژوند چاپيريال د طبيعي سرچينې، د طبيعي سرچينو داجزاوو ترمنځ يا د نورو اجزاوو او انسانانو او حيواناتو ترمنځ تعاملات، فزيکي، فرهنګي، تزئيني (ښايسته کول)، خواص يا شرايط دي چې د هغو روغتيا او سلامتيا اغيزې لاندې راولي).[3]

د پورته تعريف څخه لاندې مهم ټکي لاسته راځي:

۱- د بشري، حيواني او نباتي روغتيا ساتل او د هغو د معشيت د وضعې ښه کول.

۲- د ايکولوژيکي کړنې او د هغې د بشپړتيا تامينول.

۳- د ژوند د چاپيريال سره تړلې د اوسنې او راتلونکې نسل د ګټو او اړتياوو تامينول.

---

[1] خدايداد. کوچی، (۱۳۹۵). چاپيريال ساتنه. جلال اباد: سلام خپرندويه ټولنه. ص۲.

[2] نورانور. فاروقي، د چاپيريال ساتنې حقوق. ص۹

[3] د عدلي وزارت رسمي جريده. (۱۳۸۵). د ژوند چاپيريال قانون، پرلپسې ګڼه: (۹۱۲). کابل: دولتي مطبعه. ۴ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د طبیعي او فرهنګي میراثونو ساتل.

په افغانستان کې د ژوند چاپیریال قانون د چاپیریال حقوقو یوه بله مهمه سرچینه ده نوموړې قانون د اساسي قانون د ۱۵مادې په رڼا کې د ۷۸مادو او ۹ فصلونو په درلودلو سره تصویب او د ۲۴مادې د ۱۲ فقرې په اساس د ۱۳۸۵المریز کال د قوس د میاشتې په ۱۵ نېټه د جمهور رئیس له لوري توشیح شوی او فعلاً نافذ دی. چې د نوموړې قانون د ۲ مادې له مخې یې موخې په لاندې ډول دي:

ددې قانون عمده موخې عبارت دي له:

۱.دبشري، حیواني اونباتي روغتیاساتل اودهغومعیشت دوضعې ښه کول.

۲.دایکولوژیکي کړنې اودهغې دبشپړتیا دیون تآمینول.

۳.دژوندله چاپیریال سره تړلې (مرتبط)داوسني اوراتلونکي نسل دګټواو اړتیاوو تآمینول.

۴.دطبیعي اوفرهنګي میراثونو ساتل.

۵.دبیاجوړونې په کارکې آسانوالی اودملي اقتصاد دوامداره وده.[1]

---

[1] د ژوند چاپیریال قانون، دویمه ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم مبحث: د اسلامي شریعت پېژندنه، منابع او خصوصیات

په دې مبحث کې درې مطالب دي چې په لاندې ډول دي:

لومړی مطلب: د اسلامي شریعت پېژندنه

هغه تګلاره ده چې الله تعالی د خپلو بندګانو لپاره د عقایدو، عباداتو، اخلاقو، راکړه ورکړه، ریاست، اداره، اقتصاد، او د اسې نورو کې د ژوند پورې مربوط ټولو شیانو کې ترتیب کړي دي ترڅو دغه لویې لارې په تللو سره د دنیا او اخرت د عزت څښتن شي.(۱)

دویم مطلب: د اسلامي شریعت منابع

اسلامي شریعت د ظهور او پیدا ښت پړاو د رسول الله صلی الله علیه وسلم د نبوي رسالت ټوله دوه په بر کې نیسي، دغه پړاو د لومړۍ الهي وحې (اِقۡرَاۡ بِاسۡمِ رَبِّكَ الَّذِىۡ خَلَقَ)(۲) ژباړه: ولوله (ای محمده ! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چې پیدا کړي یې دي (مخلوقات)(۳) په کلمې سره پیل او د قران په وروستي ایت (اَلۡيَوۡمَ اَكۡمَلۡتُ لَـكُمۡ دِيۡنَكُمۡ وَاَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِىۡ وَرَضِيۡتُ لَـكُمُ الۡاِسۡلَامَ دِيۡنًا)(۴) ژباړه: نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسې ته دین ستاسې (اصولاً او فروعاً) او تمام (پوره مې کړ پر تاسې (ای مؤمنانو !) نعمت (د دین په اکمال) او غوره مې کړ ما تاسې ته اسلام له جهته د دین (ډېر پاکیزه په ټولو ادیانو کې)(۵) سره پای مومي.(۶) په دغه دوره کې د اسلامي شریعت اساس او بنسټ

---

[1] شمس الاسلام شمس صافی. (۱۳۹۸ل). د اسلامي حقوقو اساسات. لومړی ټوک، مسلم خپرندویه ټولنه – جلال اباد، ص۳۲.

[2] سورت العلق، ایت۱

[3] شبیر احمد عثماني او محمود الحسن. کابلی تفسیر دویم ټوک ص ۱۷۳۳.

[4] سورت الانعام، ایت ۳

[5] کابلی تفسیر ج۱ص۵۹۲

[6] عبدالرؤف ننګیال، (۱۳۹۳). د اسلام حقوقي نظام.. مستقبل خپرندویه ټولنه – کابل. ص۲۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قرآن او نبوي سنتو ولاړ و ، قرآني احکام به په اجمالي توګه نازلیدل او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه به په تفصیلي توګه خلکو ته بیان کېدل.[1]

د اسلامي شریعت بنسټ د الله تعالی وحې ګڼل کېږي چې په قران او محمدي سنتو کې یې ښودنه شوې ده، په دغه دوه سرچینو کې د نوي قانون ټولې انواعې لکه اساسي قانون، سوداګریز قانون د نړیوالو قوانینو جزاګاني او د نورو قوانینو ځانګې پیدا کولای شو[2] چې دلته غواړو لومړۍ د وحې پېژندنه په قرانکریم او نبوي سنتو کې وړاندې کړو.

وحیی په لغت کې د کتابت، پیغام، اشارې، الهام او پټې خبرې په معنی استعمالیږي. عرب وایي: وحي إليه الكلام يحيه، وحياً، و أوحى (و هو أن يكلمه بكلام يخفيه) ، و "وحى" و "أوحى" ايضاً أي كتب.[3]

یعنې: پټه خبره یې ورته وکړه، یا لیکنه یې وکړه. [4]

که د قرآن کریم آیاتونو او د رسول الله صلي الله علیه وسلم په احادیثو کې غور او فکر وکړو نو دا راته جوتیږي چې د الله تعالی له خوا ملائکو ته وحیی پرته د کومې واسطې څخه صورت نیولی دی. الله پاک فرمایلي دي:

﴿ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ... ﴾[5].

((او یاد کړه "ای محمده" هغه وخت چې وویل رب ستا ملایکو ته چې زه ګرځوونکې (پیدا کونکې) یم په ځمکه کې د یوه خلیفه، نو ملایکو وویل: ایا ګرځوې (پیدا کوې) ته په ځمکه کې هغه څوک چې فساد به کوي پدې کې او تویوي به (په ناحقه سره) وینې، حال دا

---

[1] حامد انصاري. (۱۴۳۰). د اسلام حکومتي نظام. ژباړن: صافی، حبیب الله. پیغام خپرندویه مرکز – پېښور. ص۲۴

[2] سیدعنایت الله شاداب. (۱۳۹۵). د اسلامي حقوقو بنسټونه. مستقبل خپرندویه ټولنه – کابل. ص۱۰۸.

[3] إبراهيم محمد الجرمي، (۱۴۲۲هـ). معجم علوم القرآن دار القلم، دمشق، اول چاپ یو جلده. (۱/ ۳۱۸)

[4] عبدالغفار صافی، (۱۳۹۷). قرآن پوهنه، سلام خپرندویه ټولنه – جلال اباد. ص۹

[5] البقرة:۳۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مونږ تسبیح وایو ستا سره د ثنا ستا او نسبت د پاکۍ کوو تا ته)).[1]

دغه راز د رسول الله صلي الله علیه وسلم د احادیثو څخه هم دا جوتیږي. چې الله پاک ملایکو ته وحیی بې له واسطي کړي ده:

عن النواس بن سمعان (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلي الله علیه وسلم: إذا أراد الله تعالی أن یوحي بالأمر تکلم بالوحي، اخذت السماوات منه رجفة شدیدة خوفاً من الله عز وجل، فإذا سمع ذلک أهل السماوات صعقوا و خروا لله سجدا، فیکون أول من یرفع رأسه جبریل، فیکلمه الله من وحیه بما أراد، ثم یمر جبریل علی الملائکة کلما مر بسماء سأله اهله: ما ذا قال ربنا یا جبریل؟ فیقول جبریل: قال الحق و هو العلي الکبیر. فیقول کلهم مثل ما قال جبریل، فینتهي جبریل بالوحي إلی حدیث أمره الله عزوجل.[2]

((د نواس بن سمعان (رضي الله عنه) څخه روایت دی، وایي چې رسول الله صلي الله علیه وسلم فرمایلي دي: کله چې الله (جل جلاله) د یو کار اراده وکړي نو د هغې په هکله وحیی کوي، نو د الله تعالی د ډار له کبله اسمانونه په لړزېدو شي، کله چې د اسمان اهل دغه حالت واوري، نو ټول بې هوشه الله پاک ته په سجده پرېوځي، اول کس چې خپل سر راپورته کوي، هغه جبریل (علیه السلام) دی، نو الله پاک ورسره په وحیی سره خبرې وکړي، بیا چې جبریل په هر اسمان تیریږي. د هغې اسمان ملایکې ورڅخه پوښتنه کوي چې: زمونږ پروردګار څه فرمایلي دي؟ جبریل ځواب ورکوي چې: الله تعالی حق ویلي دي او هغه تر ټولو لوړ او لوی ذات دی، نو ټولې ملایکې ورسره همدغه خبره تکرار کړي. بیا جبریل (علیه السلام) هغه ځای ته په وحیی سره تګ کوي چې الله تعالی ورته امر کړی وي)).

[1] محمود الحسن او شبیر احمد عثماني. کابلی تفسیر ج۱ص ۲۳.
[2] زرکشي محمد بن عبدالله بدرالدین بهادر (۱۴۰۲هـ). البرهان فی علم القرآن. بیروت، دار احیاء التراث العربی. ج۲ص:۲۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم مطلب: د اسلامي شریعت خصوصیات

د اسلامي شریعت خصوصیات په لاندې ډول دي:

۱- د اسلام د دین د عمل ساحه پراخه ده، ځکه دین نه یوازې د شخص اړیکې له شخص سره تنظیموي، بلکې د شخص اړیکې له ځان او خپل خالق سره هم تنظیموي. د اسلام دین د ژوندانه بشپړ نظام دی، په دغه دین کې له عقایدو، اخلاقو، حقوقو او مجاملاتو څخه بحث شوی او د ژوند په ټولو برخو کې لارښوونې لري چې خپل پیروان د هغې پیروۍ ته رابولي.[۱]

۲- د اسلام له دین پرته په نورو ټولو دینونو کې لاس وهنې شوې دي، حقایق یې تحریف شوي، چې د سلیم عقل یو خاوند هم د هغو د ډېرو محتویاتو په ریښتینوالي باور نشي کولای، تر اسلام مخکې د اسماني دینونو تر ټولو وروستی د مسیحیت دین دی، چې د دغه دین ډېر او یو له بل سره مخالف انجیلونه بې له شکه انسان باوري کوي چې دغه دین تحریف شوی دی، خو د اسلام دین چې د الله تعالی له خوا تر ټولو اسماني دینونو وروستی نازل شوی دین دی او احکام یې د قران کریم او نبوي سنتو په شکل موجود دي، د نړۍ د ټولو مؤرخینو په اتفاق سره تر ټولو محفوظ او د اعتبار وړ نصوص شمېرل کېږي.

۳- د اسلام حقوقي قواعدو خپل مشروعیت نه یوازې له عیني واقعیاتو لاسته راوړي لکه څرنګه چې د طبیعتي حقوقو د مکتب پیروان یې فکر کوي او نه دغه مشروعیت د عملي عقل له دستوراتو څخه ترلاسه کوي یه هغه توګه چې د عقلي حقوقو مکتب یې وایي او نه یې هم په هغه ډول چې څېړنیز او تجربه کوونکي مکتب حقوقي قواعد د قراردادي او اعتباري په نامه پېژني.

۴- د اسلام حقوقي قواعد دوه اړخیز مزدوج ماهیت لري یعنې (اعتباري – واقعي) ماهیت لرونکی، اعتباري ځکه دي چې د الله تعالی ارادې معتبر ګڼلی او واقعي له دې اړخه دي چې د الله تعالی تشریعي اراده تکویني ارادې نږدې ته ده نو د اسلام کوم قوانین چې د پېښنو مصالحو او مفاسدو په اساس ولاړ وي هغه واقعي دي.[۲]

---

[۱] عبدالصبور. مبارز، (۱۳۹۲). د اساسي قانون پېژندنه، سلام خپرندویه ټولنه – جلال اباد. ص۱۷

[۲] هماغه: سید عنایت الله.شاداب. د اسلامي حقوقو بنسټونه، ص۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم مبحث: د نړیوالو میثاقونو پېژندنه

نړیوال میثاقونه په دې توګه تعریفوو:

نړیوال میثاقونه عبارت له: معاهده، نړیوال هوکړه لیک، نړیوال کنوانسیون، منشور او پروتوکول څخه عبارت دي.[1] چې هر یو په لاندې ډول تشریح کوو:

معاهده هغه توافق دي، چې د دولتونو تر منځ په سیاسي او نظامي برخو کې په لیکلې توګه منعقـــد بږي او د نړیوالو حقونو د قواعد لرونکې وي.

نړیوال هوکړه لیک: دوه اړخیز یا څو اړخیز توافق دي، چې په لیکلې توګه په اقتصادي، کولتوري او علمي برخو کې د دولتونو تر منځ منعقـــد بږي او د نړیوالو حقونو د قواعدو لرنکي وي.[2]

نړیوال میثاق (کنوانسیون): نړیوال تقنیني سند دي، چې د نړیوالو سازمانونو له لوري ترتیب او د نړیوالو حقونو د بنسټیزو قواعدو لرنکي وي.

منشور: د یوه نړیوال سازمان د تاسیس تقنیني سند دي، چې د یاد سازمان د اصولو، موخو، د واکونو د حدودو، تشکیلانو او فعالیت د ډول لرونکي وي

پروتوکول: هغه تقنیني سند دي، چې د یوې معاهدې د بشپړتیا، تفسیر یا تعدیل په موخه له معاهدې یا نړیوال میثاق سره ضم کېږي.

تړون د نړیوالو حقوقو د تابعانو یا وګړو ترمنځ هر ډول کتبي لاسلیک شوی توافق دی په دې شرط چې د نړیوالو حقوقو د مقرراتو سره سم تنظیم شوی وي او دغه مقررات پر هغه توافق باندې حاکم وي او په پایله کې مشخصې حقوقي اغیزې رامنځته کړي.[3]

غواړو په دې ځای کې د معاهداتو پېژندنه د اسلام له نظره هم وکړو.

معاهدات عبارت له هغه میثاقونو، تعهداتو او اتفاقیاتو څخه دي چې اسلامي هېواد یې د غیر اسلامي هېوادونو سره د جنګ او صلحې په حالت کې امضاء کوي، د جنګ په

[1] محمد خلیل شینواری. (۱۳۹۸). د افغانستان په حقوقي نظام کې د تقنیني اسنادو تصویب، ستونزې او حل لارې یې. ص۲۵.

[2]- د افغانستان اسلامي جمهوریت، د تقنیني اسنادو د انفاذ او خپراوي د ډول قانون، (۱۳۹۵ل). پرله پسې ګڼه:(۱۲۴۲) ۳یمه ماده.

[3] محمدرضا ضیایي. بیګدلي، (۱۳۹۲ل). نړیوال عمومي حقوق، ژباړن: حکیمزی، حسیب الله. مستقبل خپرندویه ټولنه–کابل، ص۸۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالت کې معاهدې ته موادعه، مصالحه او مسالمه ویل کېږي چې ددې په مقتضی سره د جنګ پرېښودل او صلحه منځته راځي.(۱)

بین المللي معاهدې هغه موافقت نامې دي چې د عمومي بین المللي حقوقو د دوو یا څو شخصیتونو(افرادو/ دولتونو/ نړیوالو سازمانونو) لخوا په یوه معینه ساحه کې د یوې پابلې د لاسته راوړلو لپاره منعقد کېږي.

باید یادونه وکړو چې معاهدات یوازې په هغو هیوادونو کې لازم الاجراء دي چې لاسلیک کړي او تصویب کړي یې وي؛ خو ددې ترڅنګ داسې استدلال هم شتون لري چې معاهدات په هغو دولتونو کې هم د اجراء وړ دي چې لاسلیک کړي یې نه وي، ددې نظر د پېروانو دلیل دا دي چې د زیات شمېر هیوادونو له لورې پر یوه پرنسیپ سلاح او منښته پراخ مشروعیت رامنځته کوي؛ د کوم لمخې چې د بین المللي حقوقو په ډګر کې یو ټولغوښتي حالت حمایه او تضمینېږي، لکه د ټولوژني/عام قتل د جرایمو د مخنیوي او مجازاتو پیمان، چې په ۱۹۴۸ میلادي کال کې د ۱۴۰ هیوادونو له لورې رامنځته، لاسلیک او تصویب شو.

هماغه وو چې د همدې قوي مشروعیت د استدلال لمخې عملاً د هغو هیوادونو د عام قتل عاملین هم د ټولوژنې پر ضد بین المللي محکمې(نړیوالي جنایي محکمې) ته راکش شوي، محاکمه شوي او مجازات شوي دي، چې نه یې دا میثاق لاسلیک کړي وو او نه یې تصویب کړاي وو.(۲)

---

[1] محمد مصطفی نیازی، (۱۳۹۲ل). نړیوال معاهدات (د اسلامي فقهې او نړیوالو اصولو په رڼا کې). مسلم خپرندویه ټولنه– جلال اباد. ص۱۴.

[2]- محمد رضا ضیایی. بیګدلي، (۱۳۸۷ل). حقوق معاهدات بین المللي. ۳۳ چاپ، نشر ګنج دانش: تهران، ایران. ص ۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم فصل

د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول

په دې فصل کې دوه مباحث دي چې په لومړي مبحث کې د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت رول او په دویم مبحث کې د چاپیریال په ساتنه کې د نړیوالو میثاقونو رول چې په لاندې ډول دي:

لومړی مبحث: د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت رول

په دې مبحث کې په اسلام کې د چاپیریال ساتنې اقدامات، په اسلام کې د چاپیریال ساتنې لارې چارې دي چې په لاندې ډول دي:

اسلامي شریعت د ژوند چاپیریال حقوقو لومړنۍ او مهمه منبع ده د اسلام مبارک دین د چاپیریال د پاک ساتلو لپاره ځینې قواعد وضع کړي دي د قرآن عظیم الشان زیات شمېر ایاتونه همدې مسئلې ته اشاره کوي. الله تعالی فرمایي:

(إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ)[1]

ژباړه: بېشکه الله تعالی د توبه ویستونکو او نظافت ساتونکو سره مینه کوي.

همدارنګه په یو بل ایت کې هم د چاپیریال او پاکۍ مسئلې ته پاملرنه شوې ده. الله تعالی فرمایي:

(إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ)[2]

ژباړه: الله تعالی له اسمان څخه اوبه رالېږي، ددې لپاره چې تاسې پرې خپل ځان پاک کړئ.

---

[1] سورت البقره ۲۲۲ایت

[2] سورت الانفال، ایت ۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قرآن عظیم الشان وراخوا نبوي احادیثو هم د ژوند د چاپیریال موضوع ته پاملرنه کړې ده او انسانان یې مکلف ګرځولي دي چې د ژوند انه چاپیریال ته پامنیوی وکړي. د بېلګې په توګه په یو حدیث کې راغلي دي:

(عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ)(۱)

ژباړه: د ابي مالک الاشعري رضي الله عنه نه روایت دی وایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: پاکي د ایمان یوه برخه ده.

همدارنګه په بل حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

(عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا، أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَهِيمَةٌ، إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ»)(۲)

ژباړه: د انس بن مالک رضي الله عنه نه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: هر مسلمان چې نیالګي کېنوي او یا کښت وکري نو له هغه نه الوتونکي (حشرات او مرغان) یا انسان او یا څاروي څه وخوري، نو هغه به دده لپاره صدقه وي.

له پورته ایتونو او احادیثو څخه دا په لاس راځي چې د اسلام مبارک دین یو ټولشموله او هر اړخیزه دین دی چې د چاپیریال برابرولو او تنظیم لپاره یې اصول او قواعد وضع کړي دي.(۳)

---

[۱] ابوعبدالله محمد بن اسماعیل البخاري. (۱۴۲۱). صحیح البخاري بیروت: دارطوق النجاة، ج۱ص۲۰۳.
[۲] صحیح البخاري ج۳ص۱۰۳
[۳] عبدالجلال مقیم، د ژوند چاپیریال حقوق. ص۲۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مطلب: په اسلام کې د چاپيريال ساتنې لارې چارې

د اسلام سپيڅلي دين له نظره چاپيريال ساتنه د انسان له دندو څخه شميرل کيږي چې په ساتنه او حفاظت يې زيات ټينګار شوی دی.

۱- اسلام د چاپيريال د اساسي عناصرو د ساتنې او يو مسلمان او سيدونکي د دندې په اړه ارزښتاکه اصول او کليات وضع کړي دی ، او په ځمکه او چاپيريال کې له فساد سره د مبارزې لپاره يې ځانګړي اساليب ښودلی دی.

الله تعالی د فساد کوونکو د فساد بيلګه بيان کړې او دا اعلان يې کړی چې الله تعالی له دوی سره محبت او مينه نه لري.

(وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ)[1]

ژباړه: (کله چې راوګرځي هڅه کوي چې په ځمکه کې فساد وکړي ، او کښت او نسلونه تباه کړي او الله تعالی فساد کوونکي نه خوښوي.)

۲- اسلام له ککړتيا څخه د نجات او مخنيوي لپاره حل لارې وړاندې کړي دی او مسلمانانو ته يې د هغو د عملي کولو او رعايتولو لارښونه کړې ده ، ځکه د غه انسان چې د ځمکې په سر د الله تعالی د خليفه په توګه پيژندل شوې ، د اسلام له نظره بايد په قوي روحيه ، ارام فکر او سالم بدن سره خپلې ورسپارل شوې دندې پر مخ بوزي، بې له شکه چې د غه ټول د سالم چاپيريال اړتياوې دي ، ځکه بې له سالم چاپيريال نه انسان نشی کولای خپله مادي او معنوي سلامتيا وساتي.

سره له دې چې طبيعت او چاپيريال الله تعالی پيدا کړی او د انسان په خدمت کې دی ، خو کله د غه طبيعت سرکشي او طغيان کوي ، لکه طوفانونه او باد ، اوبه ، زلزله، د ځمکې او غورځونه او داسې نورې پيښې، چې انسان له ويرې او ډار سره مخامخ کوي، نو له همدې امله انسان کوښښ کوي ، تر څو له دې پيښو او حوادثو نه د نجات په لاره کې کار وکړي ، پّ لومړی قدم کې ځان خبر کړي، په داسی حال کې چې اسلام د نزول له

---

[1] سورت البقره، ۲۰۵ ايت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیل نه طبیعت معرفی کړی او د نسان لپاره یی تابع ګرځولی او همارنګه د طبیعت له مواهبو نه د ګټې اخیستې لارې چارې یی هم بیان کړي دی.

نو لکه څرنګه چې انسان نه غواړي خپل ښایست له لاسه ورکړي، نه ښایی چې د طبیعت ښایست هم له لاسه ورکړي، ځکه د طبیعت ښایست د انسان د ښایست د دومداراه کولو په خدمت کې دی او که دا کار ونکړي نو له ګواښ سره په مخامخ شي. الله تعالی د ټولو شیانو د پیدا ایښت هدف او موخه یوائې د احد پرودګار عبادت ښودلی.

۳- هر کله چې مؤمن انسان غواړي د الله تعالی عبادت د خپل مکلفیت او د نعمتونو د شکرانې د اداء کولو په موخه کړي، هیچا ته اجازه نه ورکوي چې مزاحمت یی وکړي او عبادت یی له ټولو ښکلاو سره چې غواړي سرته یی ورسوي، مکدر کړی، نو باید طبیعت او چاپیریال چې د الله تعالی د ښایست او عظمت منظر دی، ککړ نه کړي. خو له بد ه مرغه انسان کله د بی خبری له امله او کله په دینی لارښوونو د بی باروی له امله خپل طبیعت سره نامناسب برخورد او چلند کوي، د طبیعت تعادل له منځه وړي او د هغه د بی نظمی او ګډوډی لامل ګرځي. اسلام، اوبه، چې د ژوند د چاپیریال له مهمو عناصرو څخه شمیرل کیږي، داسې بیانوي:

(وَ جَعَلۡنَا مِنَ الۡمَآءِ کُلَّ شَیۡءٍ حَیٍّ ؕ اَفَلَا یُؤۡمِنُوۡنَ)([1])

ژباړه: او له اوبو څخه مو هر شی ژوندي کړی، آیا ایمان نه راوړي؟

(وَ هُوَ الَّذِیۡۤ اَنۡزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَخۡرَجۡنَا بِهٖ نَبَاتَ کُلِّ شَیۡءٍ)([2])

ژباړه: او الله تعالی هغه ذات دی چې له آسمان نه یی اوبه راورولی دی، چې د هغو په وسیله مو هر ډول نباتات رازرغون کړي دی.

۴- هغه کسان چې اسراف کوي هغوی ته په ځمکه کې فساد کوونکي وایی:

په همدې شکل د چاپیریال ټولو عناصرو ته پاملرنه شوې ده، که هغه اوبه، هوا، خاوره، شینوالی، حیوانات او داسی نور شیان وي.

---

[1] الانبیاء۳۰.
[2] الانعام۹۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غږيزو ککړتياو بدی هم بيان شوې او منع ترې شوې ده:

(وَ اقْصِدْ فِيْ مَشْيِكَ وَ اغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ؕ اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيْرِ)[1]

ژباړه: په تللو کې درمیانه اوسه او خپل غږ ښکته کړه، ځکه چې ناوړه غږ د خره غږ دی.

نو له همدې امله باید پارکونه جوړ او وساتل شي، وحشي باغونه باید د حیواني پانګې د ساتلو او حمایت لپاره جوړ شي.

د اسلام له نظره یوازې ښاروالی او د چاپیریال ساتنې مسؤلین مسؤلیت نه لري بلکې هر مسلمان او هر اوسیدونکی د چاپیریال په ساتنه کې مسؤلیت لري، چې په دې اړه عملی اقدامات وکړي.

لنډه دا چې د چاپیریال د خرابیدو لاملونه باید د ایمان او تقوا په رڼا کې له منځه یوړل شي، ځکه د یو شي په مقابل کې مبارزه کول چې د زړه له کومې او اخلاص سره نه وي او دیني ریښې ونلري، مثبتې پایلې ته نه شی رسیدلای.[2]

دویم مطلب: په اسلام کې د چاپیریال ساتنې اړوند اقدامات

په اسلامي لارښوونو کې تر فکر کولو وروسته معلومیږي، چې اسلام ډېر وړاندې د کائناتو چاپېریال ساتنه په نظر کې نیولې ده، داسې لارښوونې ئې کړې دي، چې په هغو سره د چاپېریال له هر ډول زیانونو څخه ټولنه ژغورل کیږي او له هر ډول داسې شیانو څخه ئې منع فرمایلې ده، چې چاپېریال ککړوي او منفي پایلې ئې پر انسان او نورو موجوداتو پریوځي، دهغو شیانو د کولو تاکیدي امر ئې کړی دئ، چې د چاپېریال پاک ساتلو له پاره اړین دي. ځیني لارښووني په لاندې ډول دي:

[1] سورت لقمان ۱۹.
[2] عبدالجلال مقیم، د ژوند چاپیریال حقوق. ص۲۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ -پاکي او نظافت چي د روغتیا له پاره اړین دئ؛ د ککړتیا د له مینځه وړلو له پاره پاکي لازمي ده، اسلام د پاکۍ ارزښت په ډېره لوړه کچه بیان کړی دئ، د مسلمانانو شعار او پېژندګلوي ئې جوړه کړې ده.

رسول الله صلی الله علیه وسلام فرمایي:

(إِنّ اللّهَ طیب یُحِبُّ الطِّیبَ، نَظِیفٌ یُحِبُّ النّظَافَةَ، کَرِیمٌ یُحِبُّ الْکَرَمَ، جَوَادٌ یُحِبُّ الْجُودَ، فَنَظِّفُوا بیوتکم، وَلاَ تَشَبّهُوا بِالْیَهُودِ التی تَجْمَعُ الأَکْنَافَ فِي دُورِهَا)(۱)

ژباړه: الله تعالی پاک دئ او پاکي خوښوي؛ مهربان دئ، مهرباني خوښوي؛ سخي دئ، سخاوت خوښوي؛ ځکه نو تاسي خپل کورونه پاک ساتئ او دهغو یهودو سره ځان مه مشابه کوئ چي د کور چټلي په کورونو کي جمع کوي.

همدا رنګه فرمایي) :تنظفوا بکل ما استطعتم ؛ فان الله تعالی بنی الاسلام علی النظافة، ولن یدخل الجنة الا کل نظیف)(۲)

ژباړه: تر کومه چي مو وس وي پاکوالی کوئ؛ ځکه چي الله تعالی د اسلام بنسټ پر پاکي ایښی دئ، او جنت ته به بې له پاک انسانه بل څوک داخل نه سي.

دارنګه اسلام پاکوالی د مؤمن پېژندګلوي ګڼلې ده، د چاپېریال ساتنه او د چټلیو په سبب پیدا کېدونکي هر ډول ککړتیا له مینځه وړل ئې د مومن ور په غاړه کړي دي؛ ځکه پاکي د هر ډول ککړتیا د له مینځه وړلو له پاره لازمي ده.

۲ -لاري او نور عامه ځایونه په چټلیو ککړول هم د چاپېریالي ککړتیا مهم سبب کېدلای سي.

رسول الله صلی الله علیه وسلام له دې څخه منع فرمایلې ده.

(اتقوا الملاعن الثلاث: البراز فی الموارد والظل وقارعة الطریق)(۳)

---

[۱] مثنی، احمد بن علي ابویعلی، (۱۴۰۰هـ)، مسند ابی یعلی، مکتبه: دار المامون دمشق.ص:۷۹۰

[۲] علاءالدین علی بن حسام الدین ابن قاضی خان ،(۱۴۰۱هـ). کنز العما ل ،الناشر مؤسسة الرسالة ،الطبعة الخامسة: ج۲ص۲۰۲

[۳] قزوینی، للحافظ ابی عبدالله محمد ابن یزید ابن ماجه، سنن ابن ماجه. تحقیق: محمد فواد عبدالباقی، دارالاحیاء التراث العربی. چاپ کال نلري.حدیث نمبر: ۳۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه :د الله جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلام فرمایي: له درو لعنتي شیانو څخه ځان وساتئ: قضایي حاجت په ګودر (له کوم ځای څخه چي اوبه وړل کیږي) سایه (هلته چي خلک کښیني) او په لاره کښي.

که کوم چا دا تیروتنه کړې وي، نو ددې د له مینځه وړلو له پاره ئې د لاري څخه مضر شی لیري کول د ایمان یوه برخه ګڼلې ده، مسلمانان ئې دې برخي ته چمتو کړي تر څو لاري پاکي کړي. د رسول الله صلی الله وسلم ارشاد دی:

(من اماط اذی عن طریق المسلمین کتبت له حسنة ومن تقبلت منه حسنة دخل الجنة)([1])

ژباړه :چاچي د مسلمانانو له لاري څخه ضرري شی لیري کړ، دده له پاره یوه نیکي لیکل کیږي او د چاچي یوه نیکي قبوله سوه هغه به جنت ته ځي.

په یو روایت کي ددې ثواب لس برابره ښودل شوی دي فرمایي:

(ان عاد مریضا او انفق علی اهله اور ماز اذی عن طریق فحسنة بعشر امثالها)([2])

ژباړه : چاچي د ناروغ پوښتنه وکړه، پر خپل اولاد ئې لګښت وکړ او یائې د لاري څخه ضرري شی لیري کړ، دده نیکي لس برابره سوه

د لاري د پاکوالي سره د عامه ځایونو پاک ساتل هم شامل دي رسول الله صلی الله علیه وسلام په خپلو لار ښودنو کښي د چاپېريال پاک ساتلو حقیقي فضائل بیان کړي دي خلک ئې دې ته چمتو کړي دي، تر څو په فکري ډول خپل د چاپېريال پاک ساتلو ټینګه اراده وکړي، ترڅو چاپېريال له چټلیو څخه په مکمل ډول پاک وي.

رسول الله صلی الله علیه وسلام له لاري څخه لیري کېدونکي شي ته (اذی) ویلي، له دې څخه معلومیږي چي یوازي مخصوص چټلي باید له لاري څخه لیري نه سي؛ بلکي لار باید له هر هغه شي څخه پاکه سي، چي د زیان رسوني سبب وي، هغه که په سترګو ولیدل سي او یا هم ونه لیدل سي، په اوسني د تیلو په دوره کي چي کومه ککړتیا مینځته راوړي

---

[1] سلیمان بن أحمد بن أیوب بن مطیر اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني.(۱۴۱۵هـ). المعجم الکبیر للطبراني، دار النشر: مکتبة ابن تیمیة – القاهرة.: ۱۲۸۹۲

[2] ابن ابي شیبه: ابي بکر عبد الله بن محمد ، مصنف ابي شیبه. ناشر الکتب الاسلامي، طبعة الثانیه: ۲۲۸۷۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه هم تر دې حکم لاندې دي، ځکه نو هر موټر چلوونکی مکلف دئ تر څو د نوموړي له موټر څخه د لارې چاپېريال ککړ نه سي، دا د يو مسلمان مسؤوليت دئ، چې د ده موټر بايد دا سې حالت ته نه وي رسيدلی، چې چاپېريال ککړ کړي.

د انسان پر شا و خوا موجود ټول کائنات د الله تعالی مخلوق دئ. الله تعالی انسان په ځمکو، ځنګلونو، دريابونو، سيندونو او نورو ډول-ډول ښيانو سره اباد کړی دئ، ځمکه ئې د انسان په واک کښې ورکړې ده، آسمان ئې پر انسان د هسک بام په ډول په ښکلو ستورو او سيارو سره ښايسته کړی دئ، تر آسمان لاندې ډکې وريځې د انسان داوبو اړتيا د تکميل له پاره دي. پر ځمکه ډول-ډول مرغان، په درياب کې ډول-ډول کبان او آبي حيوانات د انسان د خوراکي اړتيا تر څنګ چاپېريالي اړتياوې هم پوره کړي دي، ټول کائنات د الله تعالی مخلوقات دي او په منظم او محکم حکم سره ئې خلقت سوی دئ، د الله تعالی ارشاد دی:

(صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ)[1]

ژباړه: الله تعالی هر شی په مناسب ډول مضبوط پيدا کړی دئ.

الله تعالی د هرشي د نوي خلقت په وخت کې د دې ځانګړتيا خاص خيال ساتلی دئ، چې نوموړی بايد په ځمکه کې د انساني ژوند له پاره ګټور وي الله تعالی هرڅه په کميت او کيفيت پوره پيدا کړي دي، په دې نړۍ کې د دوی دا دنده ده، چې د انساني ژوند د جسم او چاپېريال له پاره ګټور تمام سي، انسان ته په کار ده، چې په نوموړو سره د خپل صورت او چاپېريال ساتنه وکړي، تر څو په روغ صورت او ښه چاپېريال د الله تعالی په عبادت مصروف وا وسي.

همدا رنګه بل ځای فرمايي: وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ[2]

ژباړه: موږ ځمکه غوړولې ده او پر هغې مو غرونه اچولي دي او پر ځمکه مو هر ډول د اړتيا توکي په معلوم او منظم ډول ايښي دي.

---

[1] النمل: ۸۸
[2] الحجر ۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معلوم او منظم ډول کائنات د انسان په چاپېریال کي موجود دي، په دوی کي فطري منظم والی، کمیت او کیفیت پروت دئ ځکه نو د نوموړو کائناتو څخه پیدا کېدونکی چاپېریال هم فطري دئ او دا فطري چاپېریال د انسانانو او حیواناتو له پاره ګټور دئ او کله چي په فطري ډول پیدا سوي چاپېریال کښي انساني ککړتیاوي ورګډېږي سي نو دالله تعالی په فطري چاپېریال کښي بدلون رامینځته کړي او د کائناتو چاپېریال غیر فطري جوړسي نوموړی چاپېریال د انسانانو او ټولو کائناتو له پاره زیان رسوونکی وي ځکه چي غیر فطري توکي ټول زیان رسوونکي دي.

په اوسني وخت کښي چي پر نقل عقل او پر معنویت مادیت غالب دئ، د ماشینونو او فابریکو دور دئ، په دې وخت کي د انساني ژوند ټول توکي بدل سوي دي، د انسان فکر او عمل ډول -ډول توکي اختراع کړي دي؛ ځکه نو ډېری مسایل چي وړاندي به د بحث وړ نه وه خو اوس دهغو بحث کول په کار دئ، له هغوی څخه یو هم د چاپېریالي ککړتیا (Environmental Pollution) مسئله ده.

دا دانسان په لاس رامینځته ته سوي حالات دي، انسان هغه مسؤولیت له پامه غورځولی دئ، چي د الله تعالی له خوا د نوموړي په غاړه ورکول سوی دئ، د الله تعالی ارشاد دئ) هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا) (١)

ژباړه: هغه(الله تعالی) تاسي د مځکي څخه پیدا او پر مځکه اباد کړي یاست.

د دې آیات غوښتنه داده، چي الله تعالی انسان ته دا مسؤولیت ور سپارلی دئ، چي نوموړی د د دې نړۍ د جوړېدلو کوښښ وکړي، دهغو شیانو څخه په پوره ډول پرهېز وکړي، چي د مځکي دابادۍ او پر مځکه دآبادو مخلوقاتو د ژوند او بریالیتوب سره په ټکر کښي وي، که کوم داسي توکي پیدا سي، چي پر مځکه د انسان او نورو ژوندیو موجوداتو ژوند له خطر سره مخ کوي، انسان مکلف دئ چي نوموړي توکي له مینځه یوسي.

---

[١] هود: ٦١

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم مطلب: د ځمکې ککړتیا د مخنیوي په اړه د اسلامي شریعت دریځ

د اسلام مبارک دین انسان مکلف کړی ، چې تل د خپل عادی ژوند له بهیر نه ساتنه وکړي او هڅه وکړي چې ځان له هلاکت سره مخامخ نه کړي، الله تعالی فرمایي: (... ولاتلقوا بایدیکم الی التهلکة. .)(۱)

ژباړه: (په خپلو لاسونو ځانونه مه هلاکوئ.)

د چاپیریال ککړتیا و په ځانګړي ډول د هوا ککړتیا سربیره پر دی چې د ځان هلاکت شمیرل کیږي ، په ځمکه کې فساد هم بلل کیږي ، چې الله تعالی ترینه منعه کړې ده ، الله تعالی فرمایي:

(ولاتفسدوا فی الارض بعد اصلاحها. .)(۲)

ژباړه: (په ځمکه کې له اصلاح او سمون وروسته فساد مه کوئ)

دا ښکاره او منل شوی خبره ده ، چ د هوا ککړتیا خلکو ته ضرر رسول دی ، او الله تعالی نورو ته ضرر رسول منع کړی:

(والذین یوُذون المؤمنین والمؤمنات بغیر ما اکتسبوا فقد احتملوا بُهتانا و اثمًا مبینا)(۳)

ژباړه : ای څوک چې مؤمنو سړیو او مؤمنو ښځو ته بی له هغه (ناوړه) عمل نه چې وی کړی دی تکلیف رسوي ، په تحقیق سره ښکاره تهمت او ګناه یی بار کړی دی.

رسول الله صلی الله فرمایلی دی:

(الایمان بضع و ستون شعبة أو بضع و سبعون شعبة، فارفعها لا إله إلا الله ، أدناها اماطة الأذی عن الطریق)(۴)

---

۱ البقرة ۱۹۵.

۲ الاعراف ۵۲

۳ الاحزاب ۵۸.

۴ محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبدَ، التمیمي، أبو حاتم، الدارمي، مسند ابن حبان. دار الوعي – حلب رقم الحدیث ۱۶۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژیاړه: ایمان اویا شعبې دی او ترټولو ټیټه مرتبه یې له لارو د مضرو شیانو لیری کول دی.

او د اذیً کلیمه عامه ده چې ټولو مضرو شیانو ته شاملیږي ، تیږې ،اغزو ته هم شاملیږي او د هوا ککړتیا ته هم شاملیږي.

دویم مبحث: د چاپیریال په ساتنه کې د نړیوالو میثاقونو رول

د شلمي پیړۍ له نیمایي څخه دا یوه نړۍ واله مسئله سوله په(۱۹۷۱م) کې د چاپیریال دعلم مسئله د نړیوال سیاست برخه جوړه سوه، په (۱۹۷۲م) کي ملګرو ملتونو په سویډن کي پر نوموړي موضوع لومړی سمینار جوړ کړی وو په (۱۹۹۷م)کي د چاپیریالي ککړتیا په وړاندي انساني مبارزه پیل سوه؛ ځکه د ککړتیا زیانونو ټوله نړۍ حیرانه کړې وه، د معاصري ټکنالوژۍ او پراخه صنعت په وجه ددې زیانونه تر اندازې ډېر سوه؛ ځکه نو نوموړې موضوع د حکومتونو د بحث او نظریاتو وړ وګرځېدل.

چاپېریالي ککړتیا هم د انساني لاس وهنو څخه پیدا ده، نوموړې موضوع د انسانانو د ډېرښت په سبب نه ده را مینځته سوې؛ بلکي انسان په نوموړي نظام کښې داسي تېروتني وکړې، چي پر ټول نظام ئې اثر ولوېدی، دبیلګي په ډول ورځ په ورځ د ځنګلونو شمېر کمیږي، د یو راپور پر اساس د(۱۹۰۰م) وروسته په ایتوپیا کي (۹۰) سلنه ځنګلونه له مینځه تللی دي، دا ډول د خلیجي جنګونو په وخت کي په سمندر کي د ګډو سوو تیلو په سبب د پیدا سوي آبي ککړتیا د له مینځه وړلو له پاره (۱۸۰) کلونه پکار دي. له دې څخه معلومه سوه، چي انسان په څونه لویه پېمانه ککړتیاوي پیدا کړي دي؛ ځکه نو اوس د نوموړو ککړتیاوو له زیانونو سره لاس او ګریوان دئ.(۱)

دا ډول د مځکي او فضا د ککړتیا له پاره د ډول -ډول آلاتو ایجاد او د هغوی د ازموینې تېروتني چاپېریال خورا ډېر ککړ کړی دئ، چي انسانان ئې په ډول-ډول ناروغیو اخته کړي دي. د عراق او کویټ د جنګ په وخت کي له (۷۲۷) څخه ډېرو څاګانو ته اور

(۱) خدایداد کوچی، چاپیریال ساتنه، ص۷۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته سوی وو ، دیوې سروي له مخې د عراق په جنګ کې د جوړې سوي ککړتیا په سبب (۴۷۰۰) کسان د سرطان په ناروغۍ مړه سوي دي. (۳۵) سلنه عراقي نوي زېږېدونکي کوچنیان په دماغي سرطان اخته وي او دا شمېرنه ورځ په ورځ ډیرېږي.

لومړی مطلب: د ملګروملتونو د چاپیریال ساتنې سازمان

دویم نړیوال جنګ کوم چې په ۱۹۳۹م کال کې شروع او په کال ۱۹۴۵م کې پای ته ورسید ،د دې جنګ په دوران کې بیا له نړیوالو سره دا فکر پیدا شو ، چې باید په نړیواله سطحه داسې یو سازمان موجود وی، چې د جامعه ملل پر نسبت باندې قوي وي او د ټولو هغو نیمګړتیاوو څخه خالي وي کومې چې جامعه ملل درلودلې ترڅو په راتلونکي کې د دې جنګونو مخه ونیسي نو هماغه وو ، چې په کال ۱۹۴۵م کې د نړۍ د مختلفو سیاستمدارانو د کوششونو په نتیجه کې د ملګرو ملتونو سازمان رامنځته شو ، د دویم نړیوال جنګ په دوران کې د نړۍ د ځینو سیاستمدارانو له طرفه دا کوششونه شروع شول تر څو د جامعه ملل سازمان څخه په تجربې اخیستلو سره یو بل داسې مؤثر نړیوال سازمان رامنځته کړي چې ترڅو وکولای شي په آینده کې د دغسې نړیوالو جنګونو څخه مخنیوی وکړي، نو د دې مقصد د حصول په خاطر د دویم نړیواال جنګ په دوران کې ځینې کنفرانسونه د ملل متحد سازمان د جوړېدو په خاطر په مقدماتي ډول ترسره شو.[۱]

د ۱۹۴۱م کال د جون په ۱۲ نېټه ځینې هېوادونه (انګلستان، کاناډا ،استرالیا نیوزیلینډ ، جنوبي افریقا او همدارنګه د ځینو نورو جلاو وطنه حکومتونو نمایندګان د لندن ښار د (جیمس پیلس) په ماڼۍ کې سره راټول شول او یوه اعلامیه یې خپره کړه ، د ۱۹۴۱م کال د اګست په ۱۴نېټه د امریکا د متحده ایالاتو جمهور رئیس (فرانکن روزولت) او د انګلستان صدراعظم (ویستون چرچل) یو له بل سره د اتلانتیک په بحرکې په یوه بحري بیړۍ کې یو د بل سره ملاقات وکړ او بیا یې یوه معاهده یې امضاء کړه ، د ۱۹۴۲م کال د جنورۍ په لومړۍ نېټه د متحدینو له خوا ایا هغه هېوادونه چې په دویم نړیوال جنګ کې د المان په خلاف ولاړ وو او شمېر یې(۲۲)هېوادونو ته رسېده ، د دغو هېوادونو

---

[۱] ع، نبي بصیرت. او محمد جمال شینواری. (۱۳۹۸ل). نړیوال سازمانونه. یار خپرندویه ټولنه – جلال اباد. ص ۴۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نماینده ګانو له خوا په واشنګټن کې یو کنفرانس جوړ شو او یوه اعلامیه یې خپره کړه، چې په دې اعلامیه کې د لومړي ځل لپاره د ملګرو ملتونو یا ملل متحد د سازمان نوم یاد شو او وویل شو چې داسې یو سازمان باید ایجاد شي چې په راتلونکي کې د نړیوالو جنګونو مخه ونیسي او د دې ســـازمان نوم باید ملګري ملتونه یا ملل متحد وي.(۱)

د ملګرو ملتونو کنفرانس هغه چې د بشریت د چاپیریال په خاطر په (۱۹۷۲م) کال کې په ستهاکولم کې دایر شوی وو چاپیریال یې داسې تعریف کړی:

(د هغو مادي او اجتماعي موادو چاره ده چې په میسر وخت کې په مشخص ځای کې د انساني حاجاتو لپاره صورت نیسي.)(۲)

په دې اړه چې مهم اقدامات شوي تر شلمې پیړۍ پورې اړه لري، په ۱۹۰۹ کال کې د بین الملل ګډه کمیټه د امریکا او کاناډا د سرحدي اوبو معاهدې پر اساس جوړه شوه، دغه کمېټه د لومړي بین المللی کمیسون په حیث له ککړتیا څخه د خوړو اوبو د کنټرول او ساتنې په موخه جوړه شوه ، ددې کمیټې د جوړېدو اصلی لامل دا و چې اصولاً د بین المللی رودونو او دریابونو له ککړتیا څخه راوړلاې شوې ستونزې د ملی او داخلي اقداماتو له لارې حل کیدې او د نورو ذینفع هیوادونو مرستې ته هم اړتیاوه ، د دویمې نړیوالې جګړې په پای کې ځینې اقدامات ترسره شول، چې د هغو زیاتو ته یو اځې په نظامی چوکاټ کې پاملرنه وشوه. د دغو هڅو او اقداماتو له جملې څخه د نوربنرګ د محکمې جوړیدل و ، چې یو اځې نظامي کارونه یې تر نظر لاندې وینلو ، خو ځینې د چاپیریال مسائیل او جرایم چې د جنګ له امله منځ ته ورغلی وو هم تر بحث او څیړنې لاندې نیول کیدل، ځینې متهم کسان چې په دې متهم شوې وو چې هغوی له سوځیدلو ځمکو نه ګټه اخیستې او هغه د مخکنی شوروي ځمکې وي، چې د آلمان د قوتو له شاته تګ وروسته خالی شوې وي.(۳)

---

[1] محمد رضا ضیایي بیګدلي.(۱۳۸۴).حقوق بین الملل عمومي، انتشارات دانشګاه تهران، ایران. چاپ ۲۲،ص۲۴۰

[2] فرج صالح عریش. (۱۹۹۸). د چاپیریال د ککړتیا جرایم. موسسه فنیه، لومړی چاپ، ص۲۳

[3] عبدالجلال مقیم. د ژوند چاپیریال حقوق. ص۹۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په نړۍ کې د صنعت پرمختګ ته په پام سره د شپېتمې میلادي لسیزې په لومړیو کې د چاپیریال ساتنې موضوع د نړیوالو مسایلو په سر کې راتله، همدې ستونزې ته په کتو عمومي اسامبلې په ۱۹۶۸م کال کې په لومړي ځل د چاپیریال ساتنې نړیوال کنفرانس جوړ کړ، وروسته په ۱۹۷۲م کال کې د سویډن په پلازمینه استکهلم کې د نږدې (۱۱۰) هېوادونو او (۱۲۰۰) برخه والو په ګډون یو ستر نړیوال کنفرانس تشکیل شو د کنفرانس په پای کې د (بشر د چاپیریال ساتنې نړیواله اعلامیه) خپره شوه چې د چاپیریال ساتنې په برخه کې لومړنۍ نړیواله بیانیه ګڼل کېږي. په اعلامیه کې د هېوادونو ترمنځ د چاپیریال ساتنې په برخه کې د ښېګڼار تر څنګ له ګډون کوونکو هیوادونو څخه وغوښتل شول چې د نړیوال چاپیریال ساتنې په موخه لازم اقدامات ترسره کړي او د نورو چاپیریال ته له زیان اړولو دې په کلکه ډډه وشي.

په کنفرانس کې همدغه راز د ژوند د حفاظت او د هوا ککړتیا د مخنیوي په موخه په ۱۰۶ مو مادو کې یوه عملي کړنلاره تصویب شوه له یاد کنفرانس وروسته په ۱۹۷۲م کال کې د ملګرو ملتونو د چاپیریال ساتنې سازمان رسماً پرانیستل شو. د ژوند چاپیریال څخه د ساتنې لپاره د ملګرو ملتونو پروګرام، د ژوند نړیوال چاپیریال څخه د ساتونکي په عنوان مرکز د افریقا لویې وچې په کینیا (هغه هېواد چې د یو متنوع ژوند چاپیریال تر ټولو غني او بهترینه نمونه ګڼل کېږي) هېواد کې دی دا پروګرام د ملګرو ملتونو د سازمان په چوکاټ کې یوه طرحه شوې اداره ده چې دنده یې په سیمه او نړیوالو کچه د ژوند چاپیریال ستونزو ته رسیده ګي او پاملرنه ده، ددې پروګرام په اساس د ژوند چاپیریال مسایل او هغه تهدیدات چې ورته متوجه دي نړیوالې ټولنې او دولتونو ته یې یادونه کېږي او په ځانګړي ډول د ژوند چاپیریال د حفاظت او پراختیا ترمنځ داړیکې لپاره معقول سیاستونه مطرح کېږي. د ژوند چاپیریال څخه د ساتنې لپاره د ملګرو ملتونو پروګرام هدف د ژوند چاپیریال ساتنې لپاره همغږي رامنځته کول دي، همدارنګه دغه اداره د نړۍ خلکو او دولتونو ته د اطلاع رسولو مرکز او د هغوی د ژوند د سطحې لوړولو وسیله ده پرته له دې چې راتلونکو نسلونو حقوقو ته صدمه ورسېږي. یا په بل عبارت نوموړې اداره داسې یو ارګان دی چې د ژوند چاپیریال څخه د ساتنې او دوامداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراختیا مدافع بلل کېږي، دا اداره د خپلو اهدافو د تحقق لپاره علاوه همکارو او مرستو، د ملګروملتونو، نړیوالو سازمانونو، دولتونو، غیر دولتي سازمانونو، خصوصي سکتورونو او مدني ټولنو سره عملي اقدامات هم ترسره کوي.[۱]

دویم مطلب: په جنګي برخه کې د چاپیریال ساتنې نړیوال معاهدات

د یونسکو او هوا پېژندنې نړیوال سازمان، چاپیریال ساتنې نړیوال سازمان (UENP) په ۱۹۷۲ میلادي کال کې تاسیس او مقر یې د کینیا مرکز نیروبي کې دی د یو شمیر نورو موسیسو په همکارۍ سره په ځینو لویو ښارونو کې د هوا د ککړونکو موادو غلظت د دوامدارې څارنې لپاره یو لړ فعالیتونه سرته رسولي دي او د هوا د ککړتیا پر ضد اقدامات سیاسي او اقتصادي مسایل یې همیشه د یو ځانګړي اهمیت لرونکي دي د هوا ککړتیا مسألې ته په وروستیو کلونو کې توجو شوې ده ځینې ماهیرین په دې عقیده دي چې ویل کېږي د تهران ښار دنړۍ د ککړو ښارونو څخه دی چې د تهران او سیدونکي په ځانګړي ډول ماشومان په ډول ډول ناروغیو لکه: د سږو انسداد، مزمن برانشیت او د سږو له سرطان سره مخامخ دي چې ډېر زیات یې په نارینه و کې معمول دی، دا یو ښکاره حقیقت دی چې یو ښار له دریو خواوو څخه د البرز غرونو احاطه کړې په یوه ورځ کې ۵۲۰۰ ټنه سلفرداي اکساید، ۱۹۰ ټنه معلق ذرات او ۵ ټنه سرب په هوا کې خپرېږي دغه ککړونکي مواد تر ډېره حده د ستندرد حالت څخه زیات دي.[۲]

د نړیوالو معاهداتو په برخه کې د هغه معاهداتو یادونه کوو چې په نړیواله کچه لاسلیک شوي وي نو د نړیوال انساني قانون قواعد که څه هم چې د مسلحانه شخړو څخه وروسته د انسان حمایت کوي مګر د انسان او چاپیریال ترمنځ اړیکه شلول امکان نه لري په همدې بنیاد هغه حمایت چې د انسانیت لپاره د مسلحانه شخړو مهال وضع شوي لازمه ده چې په پراخه معنی سره وپېژندل شي ځکه دا سربېره د انسان په حمایت د هغه چاپیریال حمایت هم کوي چې انسان هلته ژوند کوي، دا په دې اعتبار چې په شخړو کې د مترقي

---

[۱] عبدالجلال مقیم، د ژوند چاپیریال حقوق. ص۹۲

[۲] خدایداد کوچی، چاپیریال ساتنه، ص ۸۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسايلو کارول د دې لامل ګرځي چې انسان او هغه چاپيريال ته ضرر ورسوي چې انسان هلته اوسېږي، په دې اساس نړيوال انساني قانون د تيرې پېړۍ د اومې لسيزې تر لومړيو پورې به يې د بشريت په تقليدي برخې ترکيز کاوه که د غه عمل په هماغه چوکاټ پورې تړاو درلود او که يې د ځيرنې په ډګر پورې درلود ، په همدې بنياد چاپيريال په دې صفت سره د نړيوالو انساني قوانينو کې نه دی ذکر شوی. (ځکه هغه مهال چې د چاپيريال مفکوره نه وه ښکاره شوې) مګر د دې سره سره يې يو شمېر احکام د چاپيريال ساتنه کوي:

۱- هغه معاهدات چې د وچې د جنګ په عاداتو او قوانينو پورې تړاو لري، په دې برخه کې د ۱۹۰۷م کال د لاهي څلورمه معاهده د يادولو وړ ده.

۲- د لاهي د ۱۹۰۷م کال هغه معاهده چې په سمندرونو کې د ماينونو د خښولو په اړوند لاسليک شوه.

۳- د بکتريالوژي د سلاح توليد او کارولو ممنوعيت او دهغې له منځه وړل په ۱۹۷۲م کال کې بله معاهده د هغه تشې لپاره رامنځته شوه چې مخکې پروتوکول ورته اشاره نه وه کړې او هغه په کال ۱۹۲۵م کال ترسره شوې وه.

۴- د خانقه او زهرجنو ګازونو د منعې په اړوند پروتوکول او دې ته ورته نور مکروبي وسايل چې د جنګ په وخت کې ورڅخه کار اخيستل کېږي، د جينوا د ۱۹۵۳م کال معاهده په نړيواله کچه ټول خانقه او زهرجن ګازونه حرام وبلل شول دې ته ورته نور مشابه ګازونه يې هم ناسم وګڼل.[۱]

[۱] عبدالجلال مقيم. د ژوند چاپيريال حقوق. ص ۱۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

چاپیریال هر هغه څه ته وايي چې بشر یې احاطه کړي وي. که هغه جمادات دي لکه: اسمانونه، ځمکې، غرونه او نور... همدارنګه د چاپیریال ساتنې حقوق د هغه قواعدو او پرنسیپونو له مجموعې څخه عبارت دي چې د انسانانو د فعالیتونو او کړنو تاثیر پر چاپیریال باندې تر څېړنې لاندې نیسي. اشخاص باید متوجه شي ترڅو داسې اعمال چې هغه د عامه وګړو د ځورونې او یا د ژوند د چاپیریال د ککړېدو سبب شي چې باید ځان ترې وساتي ترڅو چاپیریال ککړ نه شي او وګړي په سمه توګه ژوند ته دوام ورکړي چې د هغې له جملې څخه د بخار، لوګي ناولې اوبو له مخې چاپیریال ککړ شي ذکر شوي.

اسلام د چاپیریال د اساسي عناصرو د ساتنې او یو مسلمان او سیدونکي د دندې په اړه ارزښتناکه اصول او کلیات وضع کړي دی ، او په ځمکه او چاپیریال کې له فساد سره د مبارزې لپاره یې ځانګړي اسالیب ښودلی دی. اسلامي شریعت داسې لار ښوونې ئې کړي دي، چې په هغو سره د چاپېریال له هر ډول زیانونو څخه ټولنه ژغورل کیږي او له هر ډول داسې شیانو څخه ئې منع فرمایلې ده، چې چاپېریال ککړوي او منفي پایلې ئې پر انسان او نورو موجوداتو پریوځي، د هغو شیانو د کولو تاکیدي امر ئې کړی دئ، چې د چاپېریال پاک ساتلو له پاره اړین دي.

د نړیوالو میثاقونو له مخې د چاپیریال ساتنې لپاره د دویمې نړیوالې جګړې په پای کې ځینې اقدامات ترسره شول، چې د هغو زیانو ته یوائې په نظامی چوکاټ کې پاملرنه وشوه. د دغو هڅو او اقداماتو له جملې څخه د نوربنرګ د محکمې جوړیدل و ، چې یوائې نظامي کارونه یې تر نظر لاندې وینو ، خو ځینې د چاپیریال مسائیل او جرایم چې د جنګ له امله منځ ته ورغلی وو هم تر بحث او څېړنې لاندې نیول کیدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندیزونه

۱. چاپیریال چې د وګړو د یوې مجموعه کې د اشخاصو د اوسیدو او د وګړو ترمنځ د تګ راتګ او د هغوی د مجموعې څخه عبارت دی نو پکار ده چې وګړي د چاپیریال په روغ ساتلو کې یو له بل سره مرسته او همکاري وکړي.

۲. د ژوند چاپیریال لپاره چې کوم اعمال ضرر رسوي باید وګړي ترې ځان وساتي، ترڅو مو ټولنه سالمه او وګړي مو په سالمه فضا کې ژوند وکړي.

۳. یو شمېر هغه اعمال چې د ټولنې او د ژوند د چاپیریال په تاوان وي او اشخاص یې په قصد سره اهمال کړي باید سزا ورکړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

القران الکريم

الف: کتابونه

۱. ابوعبدالله محمد بن اسماعيل البخاري. (۱۴۲۱). صحيح البخاري بيروت: دارطوق النجاة.

۲. ابن ابي شيبه: ابي بکر عبدالله بن محمد ، مصنف ابي شيبه. ناشر الکتب الاسلامي، طبعة الثانيه.

۳. احمد مختارعبدالحميد عمر، (۲۰۰۱م). معجم اللغة العربية المعاصره. قاهره: عالم الکتب.

۴. إبراهيم محمد الجرمي،(۱۴۲۲هـ). معجم علوم القرآن دار القلم، دمشق، اول چاپ يو جلده.

۵. بصيرت، ع، نبي او محمد جمال شينواری. (۱۳۹۸ل). نړيوال سازمانونه. يار خپرندويه ټولنه – جلال اباد.

۶. حامد انصاري. (۱۴۳۰). د اسلام حکومتي نظام. ژباړن: صافی، حبيب الله. پيغام خپرندويه مرکز – پېښور.

۷. خدايداد. کوچی، (۱۳۹۵). چاپيريال ساتنه. جلال اباد: سلام خپرندويه ټولنه.

۸. زرکشي محمد بن عبدالله بدرالدين بهادر(۱۴۰۲هـ). البرهان فی علم القرآن. بيروت، داراحياء التراث العربی.

۹. ديوبندي محمودالحسن او شبيراحمد عثماني. (۱۴۱۴هـ). کابلی تفسير. د افغانستان د جيدو علماوو ژباړه، د فهدبن عبدالعزيز د قرانکريم چاپخانه مدينه منوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰. سید ابو الاعلی مودودي، (۱۳۶۰). تفسیر تفهیم القران. ژباړن: قیام الدین کشاف. پېښور: جماعة الدعوه.

۱۱. سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني.(۱۴۱۵هـ). المعجم الكبير للطبراني، دار النشر: مكتبة ابن تيمية - القاهرة.

۱۲. سید عنایت الله شاداب. (۱۳۹۵). د اسلامي حقوقو بنسټونه. مستقبل خپرندویه ټولنه - کابل.

۱۳.عبد الرؤف ننګیال، (۱۳۹۳). د اسلام حقوقي نظام. مستقبل خپرندویه ټولنه - کابل.

۱۴. عبد الغفار صافی، (۱۳۹۷). قرآن پوهنه، سلام خپرندویه ټولنه - جلال اباد.

۱۵.عمید حسن. (۱۳۷۲). فرهنګ عمید یو جلده. انتشارات امیر کبیر تهران.

۱۲. عبد الجلال مقیم، (۱۳۹۷). د ژوند چاپیریال حقوق. جلال اباد: لیکوال خپرندویه ټولنه.

۱۷. علاءالدین علی بن حسام الدین ابن قاضی خان ،(۱۴۰۱هـ). کنز العمال ،الناشر مؤسسة الرسالة ،الطبعة الخامسة.

۱۸.فرج صالح عریش. (۱۹۹۸). د چاپیریال د ککړتیا جرایم. موسسه فنیه، لومړی چاپ.

۱۹. قزوینی، للحافظ ابی عبد الله محمد ابن یزید ابن ماجه، سنن ابن ماجه. تحقیق: محمد فواد عبد الباقی، دار الاحیاء التراث العربی. چاپ کال نلري.

۲۰. محمد رضا ضیایي بیګدلي، (۱۳۹۲ل). نړیوال عمومي حقوق، ژباړن: حکیمزی، حسیب الله. مستقبل خپرندویه ټولنه - کابل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱. محمد مصطفی نیازی، (۱۳۹۲ل). نړیوال معاهدات (د اسلامي فقهې او نړیوالو اصولو په رڼا کې). مسلم خپرندویه ټولنه – جلال اباد.

22. محمد رضا ضیایی. بیګدلي، (۱۳۸۷ل). حقوق معاهدات بین المللي. ۳۳ چاپ، نشر ګنج دانش: تهران، ایران.

۲۳. مثنی، احمد بن علي ابویعلی، (۱۴۰۰هـ)، مسند ابی یعلی، مکتبه: دارالمامون دمشق.

۲۴. محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبدَ، التمیمي، أبو حاتم، الدارمي، مسند ابن حبان. دار الوعي – حلب.

۲۵. نورانور. فاروقي، (۱۳۹۷). د چاپیریال ساتنې حقوق. جلال اباد: مسلم خپرندویه ټولنه.

ب: قوانین

۲۶. د عدلي وزارت رسمي جریده. (۱۳۸۵). د ژوند چاپیریال قانون، پرلپسې ګڼه: (۹۱۲). کابل: دولتي مطبعه.

۲۷. د افغانستان اسلامي جمهوریت، د تقنیني اسنادو د انفاذ او خپراوي د ډول قانون، (۱۳۹۵ل). پرله پسې ګڼه:(۱۲۴۲)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library